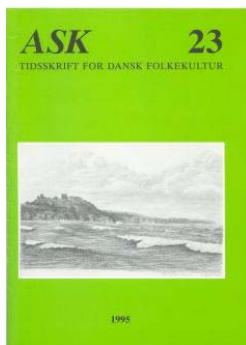

Erindringer fra et Ophold paa Bornholm i 1822 - 23.

Af D.F. Eschricht.

Et Foredrag, holdt i den Skandinaviske Forening den 29 April 1854.

Trykt i D.F.Eschricht: Folkelige Foredrag. Kbh. 1855-56, s. 1-21

Genoptrykt i Ask Tidsskrift for Dansk Folkekultur 23/ 1995

Danmark er et lille Land; dets Befolkning hører til een og samme stamme. Naar desuagtet i dets forskjellige Dele viser sig en ikke ubetydelig Forskjel i Henseende til Sprog, Sæder og Skikke, saa finder dette en naturlig Forklaring i Landets særegne Natur. Danmark indbefatter adskillige Øer og Øgrupper, tildeels vidt spredte fra hinanden og i ringe Samqvem indbyrdes, i end ringere med fremmede Nationaliteter. Følgen heraf har nødvendigvis maattet blive, at Folkets Udvikling paa hver af Øgrupperne er gaaet frem i en mere eller mindre eiendommelig Retning, men paa dem alle kun er blevet lidet paavirket af fremmede Sprogformer, Sæder og Skikke. _ Vi vide, at i Island endnu den Dag idag høres det Tungemaal, der i den fjerne Oldtid lød over hele Skandinavien. Paa lignende Maade staae trindt om paa de skandinaviske Øer mangfoldige Særegenheder i Folkets Sæder og Skikke, Charakter og Levemaade som høist mærkelig Minder om hele Skandinaviens ~~Dorsid~~ Folkeeiendommeligheder indenfor vort eget Fødelands Enemærker fortjene altsaa i fuldeste Maal den Opmærksomhed, man især i den seneste Tid har skjænket dem fra flere Sider. Vi beklage med Rette, at de i de foregaaende Aarhundreder kun saa sjeldent ere blevne skildrede af Samtidige; ja blandt de Nulevende kunne endog de Yngre med en vis Ret klage over de Ældre, fordi de saa sjeldent have optegnet hvad de i deres yngre Aar have seet, hørt og oplevet: thi naar overhovedet Folkeeiendommelighederne tabe sig i samme forhold som det indbyrdes Samqvem af Folkestammerne vorder lettere og mere levende, saa tør de vistnok antages paa Danmarks spredte og tildeels afsides liggende Øer i de sidste 20-30 Aar at have tabt sig i et større forhold end tidligere i hele Aarhundreder.

Medens jeg for nylig engang anstillede disse Betragtninger, faldt det mig ind, at jeg jo nu selv maa regnes til de Ældre, og at jeg jo ogsaa i min Ungdom har levet idetmindste et Par Aar paa een af Danmarks mere afsides liggende øer. Jeg kaldte tilbage i min Erindring en Række

Billeder fra hine lykkelige Aar, og jeg giver dem her som jeg har dem. Vel veed jeg kun altfor godt, hvor høist ubetydeligt et Bidrag de give til Kundskaben om denne Øes eiendommelige Sæder og Skikke; men det er nu engang min mening, at et Folks Charakter og Levemaade ikke tilfulde kan opfattes uden ved at faa dem skildrede fra flere Sider, af Lærde og Ulærde, Indfødte og Fremmede, og at hver skildring, hvor kort og ubetydelig den end er, tør gjøre Regning paa velvillig modtagelse, saafremt den kun er taget paa selve stede med synde Øine og god Villie. Derfor har jeg ogsaa haabet, at De i denne Time vilde skjænke disse mine bornholmske Billeder Deres opmærksomhed.

Den 9. August 1822 behagede det Hs. Majestæt Kong Frederik den Sjette, paa min derom indgivne Ansøgning, allernaadigst at udnævne mig til Landphysicus paa Bornholm. Jeg var dengang ikke fuldt 24½ Aar gammel, og mine Venner kunde ikke noksom undre sig over, at jeg i saa ung en Alder vilde rive mig løs fra et lykkeligt Familieliv og en til videnskabelig Uddannelse meget heldig Stilling, for at lade mig _____ "levende begrave" i Nexø! thi saa ringe agtedes for et trediedeel Aarhundrede siden Livet i denne lille By. Naar jeg nu tænker tilbage paa den Tid, saa forekommer det mig, at en ganske anden Betænkelighed burde have gjort sig gjeldende hos mig. Jeg havde nemlig oprigtigt talt, dengang kun meget ringe Erfaring som practisk Læge, og i Nexø skulde jeg staae ganske alene. Paa hele Bornholm var kun endnu een Læge, nemlig Regimentschirurgen, og han havde sin Bopæl i Rønne, altsaa 4 Miil fra Nexø. Men jeg dengang som sagt, knap 24½ Aar gammel, og nar man er ung, gjør man sig ikke mange Skrupler af denne Art. Det Hele var noget Nyt, havde i alt Fald Nyhedens Interesse, - og jeg gik med freidigt Mod ombord paa den bornholmske Fiskerqvase.

Modvind og Vindstille tvang Skipperen at gaae til Ankers ved Hammershuus, og jeg kaldtes op paa Dækket for at see mit Physicat. Hammeren med sin stolte, halv hensmuldrede Borg var for mig et overraskende Syn. Jeg havde dengang rigtignok allerede gjort nogle Reiser; men for 30-40 Aar siden reiste Kjøbenhavnerne ikke gjerne i selve Danmark. Paa deres udflugter søgte de helst den korteste Vei over til Tydskland, og skjøndt jeg allerede havde været to Gange i Berlin - første Gang som en 8-9 Aars Dreng, anden Gang i det saakaldte Rus-Aar - kjendt jeg dog af selve Danmark ikke endnu andet end det Østlige Sjælland og Møen. Da jeg altsaa, efterat være sat i Land ved Hammeren, paa een af de smalle bornholmske Vogne for fire Personer og med lige saa mange Sæder, kjørte hen over Fjeldene og gjennem de yndige Dale med deres lave Løvtræer, lærte jeg i mit eget Physicat Danmark at kjende fra en ganske ny og høist tiltrækkende Side.

Mindre behageligt var Synet af min nye Residents, Nexø. Jeg var en reen skjær Kjøbenhavnner og, som Kjøbenhavnerne i Almindelighed paa den Tid, meget tilbøielig til at bedømme alle andre Byer efter den Kjøbenhavnnske Maalestok, - og Nexø stod rigtignok uhyre langt tilbage for Kjøbenhavn. Den bornholmske Dialect lød ogsaa i Begyndelsen

temmelig skurrende i mine københavnske Høreorganer. - Paa den anden Side er det høist sandsynligt, at Bornholmerne fra først af ikke syntes videre om den nye Doctor. Min afdøde Forgænger, Landchirurg Knauer fra Ditmarsken, havde været en Mand høit oppe i de 60 og af et anseligt Ydre. Jeg var nu rigtignok idet mindste over 24 Aar, men saa ud som om jeg kun var 18 eller 19. Desuden stødte jeg hvert Øieblik an mod al god bornholmsk Levemaade. Endog ved det allerførste Besøg i et Huus undslog jeg mig altid haardnakket for at drikke et Glas Brændeviin med Værter, og paa det ganske sædvanlige Spørgsmaal: "naa, hvordan synes Doctoren om Bornholm?" svarede jeg letsindigt: "det er en deilig Ø"; - indtil jeg endelig fattede mit Misgreb ved en gammel Mands alvorlige Bemærkning: "vor allernaadigste Konge kalder ellers Bornholm Vort Land Bornholm." Mit Svar blev da fra nu af: "Bornholm er det skjønneste Land, jeg har seet", og hermed var man fuldkommen tilfreds. Hvad der imidlertid begrundede, og jo ogsaa bedst egnede sig til at begrunde min Lykke i den nye Stilling, var det Held, jeg havde med mine Kure, og det har tidt undret mig, at jeg dengang kunde i den Grad gjøre Lykke som practiserende Læge. Mit første Ry fik jeg ved Behandlingen af en Møllerdreng, hvis Arm var bleven knuust paa tre Steder ved at gribes af Møllens tande Hjulværk. Da jeg havde faaet han helbredet uden Amputation, vilde Alle have den unge Nexø-Doctor hentet, om ikke for Andet, saa for at lade hele Familien faa ham at see. Om Morgenen havde jeg ofte 2-3 Vogne eller i den paafølgende strenge Vinter 3-4 Kaner med Klingende Bjællespil for min Dør. Man vilde høre min Mening om Alting, og fandt den almindeligvis, eller lod idetmindste som man fandt den, fuldkommen rigtig. Jeg var snart saa at sige bornholmiseret. Jeg kunde ikke begribe, hvorledes det Bornholmske i Begyndelsen havde kunnet skurre i mine Øren eller lyde syngende. Det forekom mig tvertimod langt kraftigere og behageligere end den Københavnske Mundart. Bornholmernes Nationaldragt havde altid forekommet mig meget klædelig; for det Eiendommelige ved deres Fester fattede jeg en høi Grad af Interesse.

Af Bornholm har, som bekjendt, hele den midterste Deel af Landet altid ligget uopdyrket under navn af Almindingen. Paa min Tid var dog allerede en temmelig stor Strækning deraf bleven beplantet med Gran. Bønderbyer findes ikke. Alle Gaardene ligge spredte, og enhver af dem er, ligesom Kirkerne stillede efter de fire Verdenshjørner. Det Sidste gjør sig ogsaa gjeldende i Husenes hele Indretning. Stuelægen ligger nemlig fra Øst til Vest. Man træder ind i Storstuen igjennem en Dør paa den østre Væg. Til Venstre (mod Syd) har man da Vinduerne (3 eller 4) ud til Gaardsrummet og langs med dem en Bænk, for hvilken er stillet et langt Bord: "det søndre Bordet". Til Høire staaer et mindre Bord: "det nørre Bordet", ved hvilket Tyendet eller ved Gjæstebudene alle Mandfolk have deres Plads. Ved den vestlige Ende af det lange Bord findes en Lænestol med høi Ryg: Hæderssædet, hvortil ellers Huusbonden, men ved Besøg Gjæsten, ved Festerne Præsten

har Eneberettigelse; ved Siden staaer det bornholmske Uhr og findes Dørene til de andre Stuer.

Om de behager, ville vi engang træde ind i en saadan Storstue, medens der holdes "Uffrøl", det vil sige: en Begravelsesfest. Paa Bænken langs Vinduerne til Gaardsrummet sidde ved det "søndre Bordet" alle "Qvindfolkene". De ere alle klædte i den nationale Sørgedragt, hvorved Rækken i sin Heelhed faaer et meget høitideligt Udseende. Deres Kjoler ere sorte eller idetmindste mørktfarvede; om Halsen er paa en særegen Maade bundet et hvidt Tørklæde, paa Hovedet sidder en Pynt af forskjellig Form. De rigeste iblandt dem bære "Nøller": smaa Huer, der sidde stærkt bagtil og ende lidt over Issen med en opretstaaende Strimmel tvert over hovedet, besat med en Række stive, stilkede, sorte Blomster. Foran Issen er Haaret strøget stærkt tilbage og puddret. Ogsaa den midterste Deel af Panden er ved Hjelp af Tælle eller Pomade belagt med Pudder i Form af en skarp afgrendset trekantet Deel, der gaaer spidst ned mod Næsen. Andre bære foran den korte Hue en Knipling af samme Form som hiint Pudderparti og forenet med to bredere Kniplinger, der over Ørene stige ned paa Kinderne. Alle "Qvindfolkene" sidde meget tause og stille.

Er der Plads ved dette Bord til Flere end Qvindfolkene og Præsten (og Nexødoctoren), saa har ogsaa Degnen og nogle af de fornemmere Bønder faaet Sæde paa dets nordre Bænk. Mandfolkene bære lange sorte Kjoler og smukt hvidt Linned, men Alt efter et gammeldags Snit. - Bordene ere belagte med meget reent Dækketøi. For hver Gjæst ligger Gaffel, Kniv og Skee, for største Delen af gammeldags Form, Skeebladet kreds rundt, Skaftet smukt udarbejdet. (Paa en af Skeerne fandt jeg indgravet: 1660.)

Præsten minder om, at læse til Bords. Almindelig Stilhed paafølger, medens Alle holde Hovederne sænkede og Hænderne foldede. Præsten hæver sig først, derpaa strax alle de Øvrige, hvorpaa de ligesom Alle paa eengang give sig til at smøre et stykke Smørrebrød og fylde Brændevinsglassene. Mandfolkene tømme først hver især sit Glas, hvorpaa et af Glassene gaaer rundt i Qvindfolkenes Række. De gifte Koner tage for det meste ogsaa en heel "Syp"; Pigerne (udtales "Peierne"; de ganske unge kaldes "Piblinger") nippe kun til Glasset. Hver spiser derefter sit Stykke Smørrebrød.

Nu sættes en Mængde Fade paa de to Borde. (Ved større Fester kunne ogsaa være dækkede Borde i de andre Stuer.) Den første Ret bestaaer af Suppekjød og Boller (saavidt jeg veed, ere Retterne altid de samme). hvortil ombæres Peberodssauce i Spølkummer. Ved det "søndre Bordet" bestrides Opvartningen af Værten selv og af Bedemanden. Naar Kjødskaalene begynde at tømmes, bliver Suppen baaret ind i Tinkar og heldet ud i dem. Gjæsterne lange til Skaalene med deres Skeer, og alt som Suppen mindsker, heldes nyt forråd paa. _____ Den almindelige stilhed afbrydes af og til ved Præstens Opmuntringer, saasom: "naa, hvordan gaaer det ved Nørre Bordet? Jeg synes de ere saa stille derovre!"

Suppen er spist, hvorpaa hver af Mandfolkene tager sin anden Syp. Knive og Gaffler aftørres ved de Opvardende, og nu sættes stegene frem,

paa det søndre Bord: en Kalkunsteg, en Gaasesteg og en Lammesteg, desuden vel og en Svine- eller Grisesteg eller Andesteg. Til Sauce for samtlige Stege bruges smeltet Smør, og til Syltetøi Rødbeder. tilberedte med hjemmelavet Øleddike. Til Drikke haves, foruden Brændevin, kun et guuladent, sædvanligvis uklart, tyndt sødt Øl.

Præsten lader en Tallerken gaae rundt for de Fattige. Eller og er det Bedemanden, der kommer med Tallerkenen og i sand Bedemandsstil opfordrer til, efter gammel Skik nu at mindes den Fattige. Efterat Tallerkenen er gaaet rundt, paa hvilken Hver pleier at lægge nogle Kobberskillinger, staaer Bedemanden frem og holder en Tale, der ved Barselgilder og Bryllupper sædvanlig er beregnet paa at være komisk, men ved Uffrøllerne idetmindste for den Fremmede ofte bliver det endmere ved den monotone Bedemands- Høitidelighed, hvormed den fremsiges i Streng gammelbornholmsk Dialekt. Han takker de ærede Gjæster, at de med deres Nærværelse have villet hædre den afdøde for sidste Gang, beder dem at ville blive der 1 Time eller og 6, alt efter Velbehag, og - at komme igjen Allesammen næste Dag Kl. 11. Paa den Fremmede gjør den sidste Anmodning, under Synet af de mange tomme Fade og sønderlemmede Stege, en slaaende Virkning.

Præsten spørger nu, om de ere færdige ved "nørre Bordet", hvorpaa han minder dem alle om at læse deres Bøn. Efter en lignende Pause som før Maaltidet, reiser man sig og Ønsket: "Velbekomme" gaaer derpaa om mellem hver især. Mandfolkene give hinanden Haanden. "Qvindfolkene" kysse hinanden gjensidigen paa begge Sider af Munden. Hine give ogsaa hver af disse haanden, hvorhos dog ofte endnu vanker et Kys.

Bedemandens indbydelse til næste Dagen er ingenlunde paa Skrømt. Den anden Dag beværtet altid med Risengrød og Klipfisk.

Ved sadanne Gjæstebud drikkes unægtelig en betydelig Deel Brændeviin. Til Snapeglass bruges et af de sædvanlige Viinglas, og dette hører som sådant hjemme ved hvert Maaltid og hver Ret uden Undtagelse. I begyndelsen vilde den unge Doctor gjerne gennemføre en radical Reform i denne retning, men han fandt ikke en eneste Proselyt. Da jeg første Gang sad tilbords med Familien i en Bondegaard og saa, hvorledes først Manden stak sit Glas ud, saa en af de ældre Børn; derpaa en lille Dreng, der netop kunde naae med hagen over Randen af Bordet, ogsaa fik sin Syp, og nu Moderen, der sad med sit spæde (endnu diende) Barn på Skjødets, drak sin og - gav hvad der var tilbage i Glasset til Barnet, troede jeg Øieblikket kommet til at prædike Totalafholdenhed. - Men fra Lænestolen i et Hjørne af Stuen reiste sig en høi graahaaret Olding, lagde haanden ned paa min Skulder og sagde: "nei, Herr Doctor, havde jeg ikke faaet Brændeviin fra jeg var et lille Barn, saa havde jeg ligget i min Grav for længe siden."

Skulde man ville virke imod den paa Bornholm almindelige Brændeviinsdrikken, saa troe jeg, at de bedst maatte ske ved at faae

indført et godt, nogenlunde stærkt Øl. Aldeles gjærede Drikke, vil neppe noget Folk finde sig i, som først er vant dertil.

Ikke at kunne taale Brændeviin, vidste man snart overalt, hørte til den nye Nexødoctors besynderlige Mangler. En anden, ikke mindre besynderlig, var den, at han aldrig kunde rigtig finde Rede mellem Nord og *Syd eller Vest og Øst. Bornholmerne bruge nemlig yderst sjældent Benævnelserne høire og venstre. Spørger man: "hvem er den unge Pige der til høire?" saa spørges der igjen: "hun i Øster?" Indeni den bornholmske stue vænner man sig ogsaa temmelig snart til at orientere sig i henseende til verdenshjørnerne, da den i Eet og Alt er stillet efter dem. Men naar jeg paa mine Udflugter til Hest spurgte om Veien til Hans Kofod eller Mads Kofod, og fik til Svar: "Doctoren kan aldrig tage Feil. De behøver kun at ride mod Sydøst til De støder paa en Korsvei, saa dreier De om lige i Øst, og naar De seer en Gaard i Nord, saa rider De Vester om den, til de seer en anden Gård i Nordvest" - saa faae Veiviseren mig til sin store forundring gjerne ride netop den forkerte Vei.

Bornholmerne selv ere altid og overalt orienterede i Henseende til Verdenshjørnerne. Jeg troer, man kunde dreie en Bornholmer 10 Gange rundt med tilbundne Øine, og han vilde dog endnu vide strax at angive Vest og Øst. Dette saa meget lettere, som han tillige altid veed, hvad Vinden er; thi da det er lidet sandsynligt, at den skulde have dreiet sig medens han selv blev svinget om, saa vil han endnu med de tilbundne Øine let kjende igjen den Kant, hvorfra han forud havde lagt Mærke at den blæste. "Bornholmeren har altid sit Compas i Hovedet" skal en Fremmed engang have bemærket, og dette gjelder idetmindste saalænge har er paa Bornholm eller paa Havet. At det imidlertid kan glippe, veed jeg deraf, at jeg har hørt en Bornholmer sige til en anden: "Tænk Dig, hvad Kjøbenhavn er for en By! Jeg gik der i tre Dage, - og vidste ikke hvordan jeg gik!"

Dog vil vi forlade Indlandet af Bornholm og søge ned til Kysten. Her ved Havets Bredder er Bornholmerens egentlige Hjem. Bornholmerne ere næsten alle dygtige Sømænd. Det vilde være overdrevent at sige: de ere Sømænd fra Fødslen af; men det er vist, at de ere flinke Sømænd fra deres tidlige Barndom. Bornholmeren lærer lige saa tidligt at orientere sig i de fire Verdenshjørner, som Kjøbenhavneren lærer at kjende Venstre fra Højre. Han lærer og maa lære det med selve Modersmaalet. Men i samme Forhold tidligt lærer han ogsaa i Almindelighed at føle sig som hjemme paa Havet. Saaledes navnlig forsaavidt han hører til det overveiende store antal Familier, der boe ved selve Kysten og der have deres Erhverv. Det hændte under mit ophold i Nexø, at en lille Baad kantrede med en Dreng paa 11-12 Aar og hans yngre Broder. Ingen af dem tabte Besindigheden. Den ældre Dreng fattede den yngre og arbeidede sig med ham op paa Kjølen, hvor han holdt ham og sig selv fast, indtil man omsidere bragte dem Hjelp.

Nexøs Hovedgade tilligemed Torvet ligger langs Strandbredden med aaben Udsigt til Havet, omtrent som vore Fiskerleier i Almindelighed. Hører en kjøbenhavnsk Doctor her deres Samtaler, saa bliver han ofte tilmode omtrent som en bornholmsk Sømand maa blive det ved at høre en Doctordisputats. Medens jeg gennem mine Brilller troede, at kunne kjende et Skib heelt ude i Horizonten, disputerede Bornholmerne, om det var Mads Hansen eller Jørgen Kofod. Ved en saadan Leilighed har jeg seet en aldrende Kone holde den flade Haand over Øiebrynene og bemærke: "det er Christen Jeppesen; jeg kan kjende ham paa hans nye Klyver." - Sagde jeg: " der kommer et Skib!"; saa svaredes der: "nei, Herr Doctor, det er en engelsk Brig som gaar for halv Vind til finske Bugt." Ingen Seiler gaar forbi, om end i fjern Afstand, uden at dens Manøvrering underkastes en streng Kritik. Snart finder man, at han gjør for korte, snar for lange Slag; snart at han har for mange Seil oppe, snart at han burde sætte dette eller hiint til endnu, at han burde holde længere mod Øst eller mod Vest, at han ventelig har mangel på Mandskab osv osv - Man siger ikke: det blæser stærkt eller meget stærkt: Man er straks paa det rene med, om det er en Laberkuling eller Bramseils - eller rebet Merseilskuling osv - Man taler heller ikke om hvad Vinden er. Det kan jo Enhver føle paa sig selv, høre paa Vindens Susen og Havets Brusen, see paa Bølgernes Bevægelser, paa Skyernes Gang, paa Seilernes Bevægelser. Man fritter snarere efter, hvad den vil blive mod Natten eller den følgende Dag, og tager Kjende dertil af Horizontens og Skyhimlens udseende. En Bornholmer veed selv i den mørke Nat, hvad Vinden er. Han hører det paa Lyden fra Havet eller fra Vinduesruderne, og halv i Søvnne tilraabes han af Vægteren, istedetfor med de Københavnske Vers, med et: "Klokken er slagen 11 - Vinden er Nordvest". Skyggeside hos Bornholmerne maatte jeg fra først af betragte den lidet skjulte Glæde, de røbede ved Anmeldelsen af et Vrag. Men jeg mærkede snart, at jeg i denne Henseende ikke var berettiget til at foreholde mine nye Landsmænd Nogetsomhelst. Den første Stranding, der forefaldt under mit Ophold paa Bornholm, var en preussisk Galease, der ved Paaseiling havde mistet sit Roer og nu drev ind paa den sandede Sydkyst, hvorfra hele dens ladning maatte bjergeres i Land. Den bestod i en umaadelig Mængde fransk Papiir, Rainetter og udmærket Æblemost, og fyldte næsten tre hele Bøndergaarde. Fra mange Miles Omkreds strømmede Befolkningen til under Bjergningen og Auctionen. Alle havde noget at bestille derved. Sømændene havde at bjerge fra Vraget. Bønderne at bringe i Huus, Kjøbmændene at købe, Doctoren at undersøge Varernes Uskadelighed, Byfogden og Byskriveren at ordne det Hele, Amtmanden at have Overtilsyn, Commandanten at paasee Ordenens Opretholdelse. Kaptainen og Mandskabet vare uden Skyld, havde Intet mistet af deres egne Sager og forpleiedes paa det Bedste. Det Hele var unægtelig et interessant Skue, og det forekom mig, at naar alle Strandinger løb saa vel af, saa var der i Grunden Ingen, der led Tab derved, - uden Assurandeurerne, "og Assurandeurerne", bemærkede jeg, "skulle dog allermindst klage; thi Assurandeurerne leve jo af Strandingerne. Var der ingen Strandinger, saa vilde Ingen assurere, og alle Assurancecompagnier maatte gaa til Grunde."

Endnu svagere opdagede jeg mig selv at være ved en paafølgende Stranding. Det var en hollandsk Kuf, hvis Ladning bestod af de meest udmærkede, for størstedelen bouteillerede Vine, bestemte for Keiseren af Rusland, - fremdeles en maaske fuldstændig Samling af alle i de to sidste Aar i Frankrig udkomne Bøger og endelig en uoverseelig Mængde franske Galanterisager, især fine Staalarbeider. Var jeg ved den første Stranding bleven forsynet med Papiir for mange Aar, saa blev jeg ved denne ikke mindre forsynet med Vine og - med nye Bøger trods nogen i Kjøbenhavn boende Naturforsker og Læge. Jeg vilde være en Hykler, om jeg nægted, at jeg følte den meest levende indre Glæde, da jeg, ved at see ned i en nys aabnet Kasse, læste: Biot traité de physique experimentale, Cuvier recherches sur ossements fossiles o.s.v. o.s.v.

I denne Henseende matte jeg altsaa nødvendigviis blive overbærende med de gode Bornholmere. Og nu tilmed ved at blive Vidne til deres Mod og Sagkundskab under Bjergningen! Udenfor Svanike hændte det sig i Efteraaret 1822, at et stort engelsk Skib, som i nogen Tid havde ligget for Anker paaa Grund af Modvind, under Bortseilingen stødte saa voldsomt an mod en Klippevæg, at Skroget brast, og hele Dækket med Masterne styrtede omkuld. Det var i Mørkningen. I Kahytten sad en engelsk Dame ganske roligt og drak Thee, da hun pludselig tilraabtes, øieblikkelig at komme op med sit Barn, om hun vilde frelse sit og dets Liv. Bornholmske Sømænd havde fra Kysten været Øievidne til Ulykken. Vraget laa tæt op til Klippekysten, men det var overmaade vanskeligt, at komme over paa denne, især da Brændingen var temmelig voldsom. Kaptainen og hans Mandskab havde fuldtop at varetage ved at kappe Masterne. Den ulykkelige Moder havde tabt al Fatning, og da hun saae de barske Sømænd med det fremmede Tungemaal trænge sig frem, een for at vriste Barnet fra hende, en anden for at gribe hende selv, kom hun i en Fortvivlelse, der vilde have kostet hendes og Barnets Liv, om den ikke var ladet uændset af de vakkre Sømænd. Hun maatte opholde sig nogen Tid i Svanike, og hun lærte at kjende de Mænd, der havde vakt hendes Rædsel, som sine kjærlige Frelser.

Maaskee vil De tillade mig at fortælle en anden Sømændshistorie fra mit Ophold paa Bornholm med lidt større Udførlighed.

Paa en kold Efteraarsdag i 1822 saae jeg fra mine Vinduer en stor Deel af Nexøboerne flokke sig sammen henne paa Torvet og stirre ud mod Havet. Jeg ilede til. Et stort Skib saaes at gaae til Ankers tæt ved Kysten. "Det er en amerikansk Brig. Gud maa vide, hvad den gaaer til Ankers for her med stærk Paalandsvind. Der er Intet iveien med dens Takkelage; den gik nok saa smukt lige ind imod os, som om den havde villet op paa Torvet." Man seer en Baad blive sat ud. Kaptainen sidder ved Roret. Alles Nysgjerrighed er spændt. Baaden lægger til Land. Kaptainen springer ud. Det er en rask, solbrændt Sømænd paa nogle og tredive Aar. Han træder hen til tilskuerne. "Good by Gentlemen!" hedder det. Men han seer sig om imellem dem, som om han søgte nogen. Nu synes han at have fundet ham. "My dear Sonne! do you not know me

more?" - "Captain Tom" ,lyder det fra flere Sider, "Captain Tom! is it you?"

Captain Tom! Hvem er Captain Tom?

For 10 Aar siden gik en herlig amerikansk Brig forbi denne samme Kyst med samme Paalandsvind. Den kom kysten noget for nær og løb sig fast, Skibet blev Vrag. Kaptainen var en Mand paa nogle og 20 Aar. Han var fortvivlet, bandede sin Skjebne, Bornholm og Alle Bornholmere. Men han lærte snart Bornholmerne bedre at kjende, først under den farefulde Bjergning af Ladningen og Vraget, dernæst under det nødtvungne halvaarige Ophold i Nexø By, - og han kom til at holde af dem, vandt mangan Ven, maaske mangan Veninde iblandt dem. Det var Captain Tom.

Nu har han i en Række Aar ført en anden lige stor og herlig Brig heldigt gennem alle Farvande. Han er for Øieblikket paa Veien fra Petersborg til Amerika. Ved at passere Bornholm faaer han Øie paa det gamle Nexø; gennem Kikkerten seer han de paa Torvet staaende Mænd. Han kan ikke modstaae Fristelsen. Han lader Ankret falde for at gaae i Land, at spørge efter sine gamle Venner, vise dem sit nye Skib, drikke et Glas med dem og strax igjen forlade den farlige Kyst.

Lidt efter lidt kjender han Flere igjen. Gjensynet er ikke altid glædeligt. "Gram ! - bliver gammel Gram!" (Han havde ikke ganske glemmt sine Venners Sprog i Nexø.) Han spørger om Eens Kone, om en Andens Datter. Hiin er død, denne er gift Kone med en Flok Bø'rn. "Where is Doctor Knauer?" "Han er død, her staaer vor nye Doctor." "Ah! that young gentleman?" - "Where is Hansen?" "Hansen er syg." - "Hansen er syg? lad os gaae til Hansen." - Men paa Veien maa han først ind til Den og Den; hvert Sted maa drikkes et Glas paa det uventede Gjensyn.

Nu samles Alle hos Kaptain Hansen. Medens Spørgsmaal og Svar vexe med Haandtryk og Udbrud af Glæde eller Beklagelse, beredes et Gilde i den øvre Etage af Huset. Et langt Bord med to Rader Bænke er besat med Punschboller, Glas og Tobakspiber. Munterheden er snart i Gang. Det lave Rum fyldes af Punschens Damp og Pibernes Røg. Mørket er faldet paa, Lysene tændte. Skaaler føle paa Skaaler. Captain Tom! - "Captain Winsløw" - One glas for our poor host Captain Hansen! - We will never meet again!" "Venskab for ever!"

Det var nu bælmørkt; gennem de stærkt beduggede Vinduesruder sees kun den sorte Nat. Imidlertid bemærkes nærmest ved Indgangen en vis urolig Gruppe. En lille but Sømand med et af Sol og Vind stærktfarvet Ansigt og store Bakkenbarter er i Haandgemæng med flere Andre. - "Jeg vil sige det!" raaber han, " nei jeg vil skraale det, saa det skal.. " - Du skal ogsaa sige det, men ikke saaledes!" og de søge at holde ham for Munden. - "Jo d.O. tordne mig skal jeg det! - Captain Tom! hear the storm!!!"

Dødsstilhed øieblikkelig i hele Stuen. Gennem Damp og Røg, oplyst af Tællelysenes høie glødende Taner sees en Række røde Sømandsansigter med lyttende Miner og stive Øine. Stormregnen pidsker paa de sorte Vinduesruder saa hele Stuen ryster. - I en dyb Basstemme fremsiges langsom og alvorligt:" Ost-Syd-Ost, dobbelt rebt Merseilskuling." - "My ship!" - "I must along! -"Farewell! farewell! for sidste gang!" - "Farvel

Tom! og nu endnu et Glas paa Faldrebet!” - “Nei den O....t... mig!” skreg den lille butte Skipper, og som en Hammer faldt hans knyttede Haand paa Bordet, saa Boller, Glas og Lysestager dinglede, - “ikke Noget at drikke mere! afsted alle Mand, og det lige paa Timen! Hans Manskab ligger udenfor som Sviin. Afsted! Captain Tom, afsted!” - “I must have a pilot!” - “en Lods? - vi ere Lodser allesammen! afsted, afsted!” - og ud af Døren ned af den steile Trappe styrtede de Een efter den Anden, eller to og to sammen under Afskedsomfavnelsen, skubbede frem af de Næstfølgende.

De Forreste hører man nu raabe og skrige udenfor. Captain Toms Stemme lyder igjennem: “Jack! - Dick! God dam, where is Jack? - Paa Trappen endnu den samme Støi af de tunge Støvler og skraalende Stemmer. Men oppe i Stuen er kun Een tilbage, den Eneste i Selskabet, der ikke var “heelbefaren”. De rødgyldne Blus fra de lange Lysetaner skinne igjennem Taagen af Røg og Damp og vise Gulv og Bord liig en Valplads: omstyrtede Bænke, brukne Glas og kridtpiber. Stormens Hyl lyder dobbelt stærkt gjennem Nattens Stilhed; Havet bruser, Takkelagen piber fra Fartøierne i Havnen. Søfolkens Raab høres endnu i det Fjerne. Af og til troer jeg at kunne kjende Toms eller en af Bornholmernes Stemme.

Fuld af bange Anelser blander jeg mig med den udenfor Huset og ved Standen samlede Mængde. “Vil det gaae godt?” - “Ja, naar de kun kan komme ud til Briggen i rette Tid! Men det vil holde haardt at naae den. Vinden staaer lige ind mod Land, og det er en svær Søgang.” - “De Amerikanere kan heller ikke Taale Noget! Hele Mandskabet kunde ikke staae paa Benene, og de havde dog ikke faaet saa meget.”

Men de naaede Skibet endnu i rette Tid. Og neppe vare de komne ombord, førend Captain Tom forlangte en Øxe for at kappe sit Ankertoug; hvert Minut var kostbart, det var den høieste Tid at slippe ud i rum Sø. - “Men - nei F.g. mig! om du skal lade dit Anker blive liggende her, Tom!” heed det, og alle Mand tage fat paa Haandspaderne og der synges op i Spillet, saa Stormens Hyl og Havets Brusen overdøves af den muntre Sømandssang, medens det svære Anker hives rask op. “Tre Reb i Seilene! hold den klos til Vinden Syd efter! Farvel! farvel!” Og de springe i den gyngende Baad. “Gaaer Vinden bare ikke mere sydlig, saa klarer hun nok Dueodden.”

Det blæste haardt hele Natten; men om Morgenens saaes intet Spor til Vrag. “Han er nok kommen fra det dengang. Det er nogle forvovne Karle, de Amerikanere!” - Captain Tom, og Intet uden Captain Tom hørtes i Nexøboernes Tale i mange Dage.

Den tredie Dags Aften sees en ubekjendt Fiskerdreng i Nexøs Gader. Han spørger efter Kaptain Hansen. - “Her er Kaptain Hansen.” - “Fra hvem er det Brev, min Horra?” - “Det veed jeg ikke, Herr Kaptain. Men i Morges ved Solopgang lae jeg med min Fader udenfor Hammeren og fangede Torsk. Laberkuling S.S.O. Saa kom en amerikansk Brig Syd fra og holdt sig tæt til Kysten. Vi ventede hvert Øieblik, at hun skulde tage Roer i Læ og gjøre klar til at vende; men hun styrede lige ind paa os. Og saa dreiede hun bi, og vi bleve praiede, at der skulde komme en Mand ombord. “De vil kjøbe vore Torsk”, sagde min Fader, “gaae du op med

det Par, vi have faaet, og see at giøre en god Handel.” Men da jeg saa var kommen op af Faldrebet, saae jeg Kaptainene staae der med hele Mandskabet. Og saa talte han til mig i det bornholmske Sprog og spurgte, om jeg kjendte Kaptain Hansen i Nexø. Ja, sagde jeg, jeg har nok hørt hans Navn, men jeg har aldrig seet ham. Saa var det, at han viste mig dette Brev og spurgte, om jeg vilde bringe det lige strax til Nexø. Ja, sagde jeg, men Kaptain, det er en lang Vei; der er fire stive Miil herfra til Nexø. Men saa tog han en Sølvdaler frem; min Fader siger, at det er en haard spansk Daler. Og saa lovede jeg strax at bringe Brevet herhid, og ligesom jeg var kommen i Baaden igjen, dreide hun agterenden til og var snart langt vesterpaa. - “Det var godt, min Horra. Nu kan du blive hos mig til imorgen tidlig.” - “Nei, Herr Kaptain, jeg siger ellers Tak, men det kan jeg ikke, for imorgen tidlig skal jeg ud igjen med Fader for at fange Torsk.” - “Naa saa gaa nu ud i Kjøkkenet og faa dig lidt Smørrebrød og et Glas Brændeviin.”

“Den gode Tom! Han skriver, at han ikke kunnet vende Agterenden mod Bornholms Land uden at sige os Farvel. At I klarede mig mit Skib, skriver han, det gjorde I som brave Folk. Men at I bjergede mig mit Anker, det skal jeg aldrig glemme Eder; og hvergang jeg seer Ankeret, og hvergang det holder mit Skib naar det kniber, skal jeg tænke paa Eder og troe, det er Eder, der holder det.” - “Ham skal jeg heller aldrig see mere”, sagde den gamle Bornholmer og strøg sit Kjoleærme hen over begge Øinene.

Naar jeg paa mine daglige Udflugter fra Nexø, snart langs Kysten, snart til det Indre af Landet, saa de spredte Gaarde med deres tilstødende Haver og Marker, men i midten af Landet den store “Alminding”, mindedes jeg den Skildring, som for 18 Aarhundrede siden den romerske Historieskriver Tacitus har givet af de gamle Germaner. Han siger, at de ikke boe tæt sammen i Byer, men spredte og adskilte fra hinanden, alt eftersom en Kilde, en Græsgang, en Lund har givet dem Lyst til at bygge, og at Enhver pleier at omgive sig Huus med en fri Plads.

Naar jeg saae det alvorlige, gammeldags Præg i Husets Bohave og hele Ordning, ved Festerne den lange, tause og stive Række Fruentimmer i deres nationale Høitidsdragt, Præsten på Høisædet, saa tænkte jeg mig ofte hensat i de Tider, da endnu Catholicismen raadede i Landet i hele sin Strenghed. Men da jeg lærte Bornholmernes Kløgt at kende i selv at istandsætte deres Uhre, selv at bygge deres Skibe; deres for en Stuelærd ubegribelige Færdighed i at være sig uafbrudt Retningen i Rummet fuldt bevidst, deres fra den tidlige Barndom erhvervede Øvelse i paa Havet at benytte Vind og Veir og Strøm, deres Aandsnærværelse i Farens Stund, deres Mod til at gaa den imøde, deres Snildhed i at afværge den, - da troede jeg endnu at see for mig hine Nordens ældste Søhelte, der byggede de smaa men sikke Snekker, hvorpaa de uden Kompas eller Søkort styrede over Havet indtil Amerikas fjerne Kyster. - Naar jeg saae deres Lyst til det uvisse Bytte, deres Overgivenhed i Drikkelauget -

deres Beredvillighed til, fra Rusen i mørken Nat at vove sig lige ud paa havet mod Storm og Brænding, da troede jeg at have for mig hine Nordens Vikinger, der i Hjemmet hengave sig til Spil og Sviir, men derfra ved en indre Trang dreves ombord, for paa det vilde Hav og fremmede Kyster at søge kamp og Bytte, en Skræk for Fjenden, en til Døden trofast Støtte for Fosterbroderen.

Vi Lytte til hvert et Sagn fra Nordens Fortid, vi samle omhyggelig hvert Vaaben, hvert Værktøi, hver Hjerneskal, Alt, hvad der kan tjene til at give os et klart Billede om vore Forfædre. Men de bedste Minder om dem, troer jeg, staae endnu levende for os i hine skandinaviske Øboeres hele Charakter og Væsen, om end forædlet ved Christendom og Civilisation. - Et trediedel Aarhundrede er gaaet hen siden det skete, hvad jeg her har skildret. Mine bornholmske venner fra den Tid hvile nu næsten alle i christen Jord eller paa Havets Bund. Af alle her skildrede Personligheder staae maaske kun endnu tilbage hine to Smaadrenge paa den kantrede Baad eller hiin lille Fiskerdreng fra Hammeren. Men medens den ene Slægt afløser den anden, ville vi ikke betvivle, at jo hiin gjæve, fra vore Forfædre nedarvede Sømandsaand end i mange Arhundreder vil bevares til Danmarks Roes og Hæder.

